

Amerikkalaisia vaikutelmia [oikeudesta]

Kaiken kauhistuksen, paniikin, kommunikaatiokatkojen ja yhä uusien keskusteluyritysten jälkeen Amerikkaan tullut filosofi voi hyvinkin päätyä kirjoittamaan tyhjyyden fenomenologiaa. Yritin itsekin taannoin arvioida tämän suojakilven takaa uutta rationaalisen liberalismin aaltoa amerikkalaisessa oikeusfilosofiassa. Nyt on kulunut vuosi lisää Amerikkaa ja tyhjyyden fenomenologiaan täytyy lisätä joitakin vaikutelmia.

Tyhjyyden fenomenologia perustuu sen ihmettelyyn, mitä substantiaalisesti tyhjässä (toisin sanoen ylisuvaitsevaisessa) keskiossa tapahtuu ja miksi. Samalla periferiasta maantieteellisesti irti riuhtautunut tutkija tietysti etsii omaa paikkaansa. Olen erityisesti kiinnostunut näistä asioista oikeusajattelun puitteissa. Oikeus on minulle samanlainen kummajainen kuin kauneus. Kuten estetiikasta oikeusfilosofiastakin löytyy mielenkiintoisia nurkakuksia. Nurkasta katsojan silmin oikeusajattelun keskiö, joka sekin on tietysti diaspora, viehättää, mutta samalla kätkeytyy monenlaisen udun ja illuusion alle.

Tutkimuksen, päätöksenteon ja Vallan keskiötä hakiessaan periferisen tutkijan identiteetti joutuu samalle koetukselle kuin tutkimuskohde. Mitä voi olla periferisyys, jos keskusta on kaikkea ja ei-mitään? Vastaavasti omaan tutkimuskohteeseen kohdistuva oikeussubstantiaalinen ylisuvaitsevaisuus tarkoittaa, että normirakenteiden kulttuurisuus on täydellisesti hyväksytty. Keskiössä oikeuden legitimi-teetti joudutaan ottamaan jatkuvasti uusiksi, kun normit muuttuvat tulkinta-, diskurssi- ja auditorioteorioiden puristuksessa pehmeiksi käytännön 'kehkeymiksi'.

Oman kiinnostukseni aiheena on kansainvälinen oikeus ja sen filosofiset olettukset. Sen keskiöön näyttää tällä hetkellä pääsevän lausumalla sanat 'rationalis-

mi' ja 'liberalismi'. Rationalistisen liberalismin uusi aalto on sekä perinteisen kansainvälisen oikeuden harrastajien että kriittisen suuntauksen edustajien kauhu. Perinteiset (eurooppalaiset) positivistit eivät kestä ajatella pehmeitä 'normikehkeymiä' kuin korkeintaan pienenä kansainvälisen oikeuden kellarikopperona, joka sijoittuu jonnekin yhteisöelämän välttämättömän pahan, siis politiikan pohjamudan, ja kansainvälisoikeudellisen rauhan palatsin marmorisen peruskiven väliin. Heitä kiusaa ajatus, että vihdoinkin historian enemmän tai vähemmän 'loputtua', joutuisimme toteamaan, että oikeus ei nousekaan vahvana hegeliläisenä ideaalirakennelmana maallisten murheiden yläpuolelle vaan onkin itse asiassa yksi niistä. Kriittisen suuntauksen edustajia taas kyllästyttää rationalistisen liberalismin selkärangattomuus ja laimeus: 'Marsilaiset ovat kloonanneet Clintonin ja tehneet klooneista oikeusteoreetikoita', kuuluu kriitikon parahdus.

Rationalistinen liberalismi yrittää pönistää vuoden 1989 fantasmaattisella voimalla vanhojen 'historianaikaisten' universaalisuustavoitteiden tuolle puolen. Se haluaa olla ylikansallinen (paino sanalla 'kansaa'), ei yleismaailmallinen. Se tunnustaa diasporansa ja haluaa kansalaisyhteisöä, kulttuuria, rationalistista suvaitsevaisuutta ja keskustelua uskontojen välillä, kansalaisjärjestöjä, kansalaisyhteisöjä ja paikallistason maanläheisyyttä. Se rakastaa hermeneutiikkaa, oikeudenmukaisuusteoriaa, MacIntyrea, Rawlsia, Dworkinia, Deweya, Nozickia ja ennen kaikkea Rortya. Se etäisesti kunnioittaa feminismiä, suursijoittajia ja Euroopan Unionia. Lähes kaiken se toivottaa tervetulleeksi kansainvälisten business-systeemien kaosteoriaan. Kaikki on fragmentoitunutta ja pluralistista, mutta rationalistinen rekonstruktio toimii kuin Marshallin apu: mitä enemmän 'dekonstruktiiikkaa', mitä enemmän sisäisiä ristiriitoja, sitä enemmän raaka-ainetta uudelle pehmeälle 'oikeuskehkeymälle'. Valtiot, instituutiot ja monikansallinen liike-elämä ovat yksi ja sama, kun yksityisen ja julkisen välinen raja on kuvitteellinen ja aika on kypsä yhteisöille. Ne tietysti myös ovat kuvitteellisia, mutta 'hei, kuvitellaan yhdessä'.

Rationalistisen liberalismin kumppaneita ovat utilitaristinen pragmatismi, yhteiskuntatieteellinen toiseusajattelu ja arvoteoriat. Oikeastaan ei ole montakaan ajattelumallia tai teoriaa, joka ei sopisi mainiosti rationalistisen liberalismin pyö-

reään vatsaan. Tästä johtuu, että kriittisen oikeusteorian ja kriittisen kansainvälisen oikeuden suuntauksen edustajien korvissa lähes kaikki tärkeimmät esimerkiksi fenomenologiassa ja kontinentaaliossa filosofiassa käytetyt käsitteet ovat täydellisesti rationalististen liberalistien kolonialisoimia ja korruptoimia. Kriitikon nyrkkisääntönä on, että jos teoriasi tai käsitteesi on mainittu ennen vuotta 1977, ne ovat jo rationalistisen liberalismin ruoansulatuksen läpikäynyttä jätettä. Saatuin jonkin aikaa sitten törmäämään Harvard Law Schoolin feministiryhmän keskustelutarjan tapahtumaan, jossa väittelivät eräs englantilainen ja muutama amerikkalainen näistä asioista. Keskustelun kauhistuttavana loppuhuipentumana oli, että tulkinta, etiikka ja Toinen ovat filosofisina ilmiöinä kaluttuja kuoria. Kun kuulee niistä puhuttavan, on parempi juosta karkuun tai itselle (tutkijana) käy samoin.

Omasta perspektiivistäni yllä olevien sisältöjen loppuun kaluaminen merkitsee tyhjyyden fenomenologian uutta kohokohdtaa. Kuten kansainvälisen oikeuden arkkiradikaali David Kennedy sanoo: Kriittisen akateemisen uran jossain vaiheessa on pakko alkaa tosissaan päättää, jatkaako uskäsenteillä operoivaa väittelyä syvällä jonkin marginaalisen ryhmän kaivamassa akateemisessa rotankolossa vai antautuuko suvaitsevan liberalismin kannibaaliseen syleilyyn. Tämä on vaikea valinta, kun omantunnon rationalistis-liberalistinen äänikin huutaa: 'Eihän sinulla ole ohjelmaa, eihän sinulla ole yleisöä!'

Ensimmäisen vaiheen tyhjyyden fenomenologiani maailmankuvassa liberaalisen rationalismin keskiö oli syönyt itsensä filosofisesti ja oikeudellisesti tyhjäksi. Sellaisenaan se tietenkin tunsikin itsensä mitä parhaaksi keskuksiksi, keräsi parhaat rahoitukset konferensseilleen, parhaat julkaisuväylät tutkijoilleen ja toimi kerrasta toiseen valtion ja kansainvälisten järjestöjen hallinnollisena konsulttina. Jopa Yhdysvaltain suuri militia on toinen jalka liberaalien rationalistien uppoamattomalla surffilaudalla, kun strategiamallintajien strike-teoriat eivät enää sovi uusiin 'historian jälkeisiin' julkilausumiin ja on äkkiä keksittävä joitakin yleispäteviä rauhan sloganeita. Vastalahjana suuntaus saa todellisen halki-poikki-pinoon-pragmatian siunauksen — ohjelmallisuuden leiman, laajan yleisön ja rahoituspohjan. Kaiken tämän rationaalinen liberalismi on aikaansaanut avoimesti kertoen, että se perustuu muutamaan ihanteeseen, pariin kevyesti ontologiseen kuvitelmaan, joihinkin

yksinkertaisiin yhteiskunta-ajattelun historian kolmijakoihin (kuten realismi/pragmatismi/liberalismi) ja kaikenselittävään rationaalisen valinnan teoriaan. 'Me-me-me-he-he-he'-toistavat liberalistien esitelmäpuheet ja vähitellen tutkijat ja yleisö alkavat uskoa, että puhe on joistakin, vaikka yhteisön olemassaolon tapaa tai yksilöiden maagista muuttumista joukoiksi ei koskaan edes sivuta. Jos filosofi uskaltaa mokomaa kysyä, häneen kohdistuu kahden sekunnin tyhjä katse, jonka jälkeen eloisa diskurssi elpyy jatkaamaan 'todellisten' ongelmien pohtimista; esimerkiksi miten saada maailman kansat 'järkiperaistmään odotuksensa' rawlsilaisen oikeudenmukaisuuden ja liberalismin suhteen.

Ensimmäisen vaiheen tyhjyyden fenomenologiassani keskus näyttäytyi siis etablointikelpoisten pilvilinnojen hattarana. Reunoilla ja niiden ulkopuolella näytti olevan kaikenlaista aktiivisuutta, oli se sitten radikaalien kriitikkojen shakaalinhaukuntaa tai kolmannen maailman tutkijoiden todellisen kuuloisia kertomuksia. Keskus-periferia-jako näytti vallan suhteen tietysti keskustan riemuvoitolta, kun taas merkitysten ilmenemisen ja laatujen tematisoinnin kannalta periferiat olivat huomattavasti rikkaampia.

Tyhjyyden fenomenologian toisen askeen kysymys saattaisikin olla, mitä tämän dikotomian lisäksi on, tai mitä on sen tuolla puolen. Skeptikko tietysti huokaa, että niin paljon on jo kolonialisoitu ja transsendenssi on roskaa. Maailmassa tuskin on montakaan sopukkaa, mihin rationalistisen liberalismiin aavikoiva aurinko ei vielä paistaisi, tai mitä kaikenkarvaiset radikaalijattelijat eivät olisi muuttaneet juoksuhieliksi rotankolojaan kaivamalla.

Kaikenlaisia välitiloja, ristiviiltoja ja aporioiden ylityksiä kuitenkin esiintyy. Nuoresta ihmisestä ne eivät useinkaan vaikuta yhtä kiehtovilta kuin kritiikin 'underground groove' tai vallan auringon sokaiseva loiste. Silti osa nuoremmistakin tutkijoista täällä Amerikan oikeusajattelun kehossa on löytänyt vaihtoehtoisia ratoja auringon pimeällä puolella, mutta ei kuitenkaan ihan Plutossa asti. On muunmuassa erilaisia vaihtoehtoisia historioitsijoita. Esimerkiksi egyptiläinen ystävänäni tutkii keskiaikaisen omaisuus-oikeuden muotoja Etelä-Espanjassa eräänlaisen yhteiskunta-arkeologian näkökulmasta. Toinen tuttavani taas kirjoittaa kansainvälisoikeudellisen ajattelun historian tyyli-suunnista esteettisinä ilmiöinä vertaillen

niitä muun muassa arkkitehtuuriin. Kolmas kirjoittaa auki kansainvälisen oikeuden historia-narratiivien illuusioita.

Yksi haluttu genre on tietysti feministien aukaisema rationalistisen universalismin vastainen tila, jossa parhaimmillaan tehdään hyvinkin strategisia viiltoja. Toisaalta juuri amerikkalainen feministi voi rummuttaa monenlaisen rekonstruktion, representaation, identiteetin ja essentialisminkin puolesta olematta rationalistinen liberaali, koska edellisessä artikkelissaan hän on kuitenkin yhtynyt kulttuurin ja identiteetin lopulliseen pois päiviltä dekonstruoimiseen. Hän ei ole kuitenkaan ristiriitainen tai huono tutkija, vaan 'ääni' (voice), 'tyyli' (Style), 'projektorit', 'strateginen agentti' tai muu legitiimi veitsenterä (cutting-edge), jolle rationalistinen liberaali toistaiseksi tekee tilaa. Myös jotkut muut itse omaan erityisilmioönsä sulautuneet tutkijat säilyvät dikotomian ulkopuolella, mutta heidän äänensä ei yleensä ehdi kovin kauas kuu-lua ennen kuin sulautuu diasporan hyminään; tällaisia ovat esimerkiksi alkupe-räiskansojen, rotujen tai tiettyjen vähemistöjen edustajien oman 'kasvualustansa' oikeuskulttuuriin (tai sen puutteeseen) kohdistuvat tutkimukset.

Amerikkalaisina vaihtoehtoina voisi siis olla, lähteäkö hyväntahtoisen liberalismiin rationaaliseen aurinkomatkailuun, groovaillako aikansa kriittisissä rotankoloissa vai ruvetako kutsumaan tutkimustaan feministiseksi 'ääneksi' tai muuksi 'strategiseksi agentuuriksi' ja ilmoittautumaan muutama asiaanomaiseen keskusteluryhmään. Toisin kuin filosofia Euroopassa, amerikkalainen oikeusfilosofia on aina hyvin artikuloidusti joillekin; yleisö on oltava yleensä jo ennen kuin tutkimusintressi väikky horisontissa. Kansainvälisessä oikeudessa on hyvänä puolena, että yleisön etsimiskenttä on laaja ja pluralistinen. Huonona puolena on, että juuri tämä asiantila helposti houkuttelee tutkimaan laajasti, kaikkien ymmärrettävästi ja kaikkien hyväksyttävästi; toisin sanoen 'järkiperaisin odotuksin järkiperaisten odotusten laajentamisen mahdollisuutta'. Näin tyhjyyden ala kasvaa kuin maailman ympäristön aavikoitumiskriisi. Suomeenhan sekään ei toistaiseksi ulotu. Periferinen Suomi on monessa suhteessa tarpeeksi pohjoisessa aurinkoa ajatellen. Suomalaisuus auttaa

myös ottamaan pehmo-oikeuden niin toisissaan, että se sekoittuu helposti vanhan ja väljähtyneen Rule of Law'n ongelmiin eikä ainoastaan väljähdystä sen formalistisuuden ongelmia.

'Lit.crit.' Gayatri Chakravorty Spivak oli eilen kanssamme täällä Harvard Universityn kehossa. Sen minkä halveksuntaansa pystyi peittelemään, hän teki suuren vaikutuksen koko tutkijain kirjoon rotankolojen reunoilta iloiseen liberaaleihin. Spivak menetti hermonsa vain kerran amerikkalaisten kenttätutkijoiden kysyessä hänen mielipidettään siitä valtavasta itsekritiikistä, jonka he olivat joutuneet voittamaan antaessaan Etelä-Afrikan oikeus-uudistukselle korvaamatonta konsultatio-apuaan. Luultavasti tämä vain lisäsi Spivakin vaikuttavuutta. Osin vaikuttaneisuuden pohjalla oli Spivakiin paradoksaalisesti liitetty 'sub-toiseus' (=subaltern, Gramscin jne. mukaan), joka sai äänen, vaikka Gayatri-paran itselleen rakkain, huonostiymmärretty kirjoitus "Can the Subaltern Speak?" (1995) vastaa kysymykseensä täysin yksiselitteisesti ja kovalla äänellä 'Ei'. Onhan kai jossain mielessä tietysti lohduttavaa, että ihmistä ei kuunnella tai tuomita (epäliberalististen) tekojensa mukaan edes liberaalien toimesta. Mistä tämä johtuu?

Spivakin tapauksessa kysymys oli siitä, että hän asettautui Harvardissa vierailullaan elämänfilosofian ja sosiaali-teorian väliin ja hypähteli tieteenalan saarekkeelta toiselle ketterästi mutta majesteettillisesti. Yleensäkin hän käyttää juoksuhautanaan monia rotankoloja, mutta onnistuu silti kutsuttamaan itsensä kymmenien tilaisuuksien avajaispuhujaksi ja pääluennoitsijaksi. Omien sanojensa mukaan Spivak on kritiikin kestävyystaistelija. Toivoa hän herätti kuitenkin bengalilaisena, reunoilta tulevana, keskustan kulttuurin nurkasta kokeneena, yleisöjä surutta vaihtavana ei-liberaalina ei-rottana.